

Karol Moravčík:

Novosť Amoris laetitia – nový prístup vo formulácii a aplikácii cirkevného učenia

(sympóziu OZ Kampanila „Radosť lásky“, 10. 11. 2018, Bratislava)

Úvod

Keď uplynuli prvé týždne pôsobenia pápeža Františka v službe rímskeho biskupa, nebolo možné prehliadnuť istú „inakosť“ jeho vystupovania a jeho reči v porovnaní s predchodcami. Vtedy sa jeden slovenský biskup vyslovil, že on nevidí žiaden rozdiel, iba ten, že František má inú povahu a iný čiže latinsko-americký pôvod. Keď som to počul, zdalo sa mi to ako zľahčovanie až ponížovanie pápeža a napokon celého konania cirkvi. Niekde v pozadí akoby bola predstava, že cirkev, jej tradícia, nepozná skutočné zmeny, inováciu, aktualizáciu, iba nový obal, nový dizajn, v ktorom sa ponúka vždy len starý obsah.

Na rozdiel od onoho slovenského biskupa vníma veľa ľudí zmeny, ktoré sú spojené s pôsobením pápeža Františka. Dlhú dobu sa čakalo na to, aby sme v našej cirkvi namiesto tajnostkárstva presadzovali otvorenosť, namiesto byrokracie ľudskosť, namiesto zákonníctva milosrdenstvo. Iste, môžu sa ozvať hlasy, či doteraz v cirkvi nebola otvorenosť, ľudskosť alebo milosrdenstvo. Nuž, boli aj neboli. Sporiť sa s ľuďmi, ktorí nechcú vidieť realitu, je zbytočné. O tom, že s príchodom Františka sa dejú vážne zmeny, svedčia napokon aj útoky, ktoré sú proti nemu opakovane smerované, a to aj z jeho najbližšieho (vaticánskeho) okolia. Pápež Benedikt XVI. sa napokon tiež nevzdal úradu len zo zdravotných dôvodov.¹

Ak hľadáme jednoduché vyjadrenie toho, k akej zmene posúva cirkev pápež František, môžeme použiť jeho obľúbené prirovnanie: Cirkev nie je úrad, ale poľná nemocnica. Alebo, ako povedal poslednú októbrovú nedeľu na záver synody o mládeži: Cirkev nie ako zaťažujúca inštitúcia, ale ako priateľské prítomnenie Ježiša!²

Keď čítame texty pápeža Františka, môžeme si všimnúť ich viacnásobnú inakosť či novosť. Ide o novosť v jazyku, novosť v obsahu i novosť v metodike. Jazyk pápežských dokumentov je samozrejme stále jazyk „cirkevný“, ale zároveň je jasne ústretový, vychádzajúci zo skúsenosti bežných ľudí. Obsahovo sa Františkove dokumenty prirodzene týkajú tradičných tém (rodina, manželstvo, evanjelizácia), ale prichádzajú s novou optikou či paradigmou. A nové sú aj metodicky. František netvorí svoje texty od písacieho stola, vychádza zo skúseností Božieho ľudu, opiera sa o dokumenty regionálnych biskupských

¹ *Katolicizmus sa v čase nástupu pápeža Františka v rozsiahlych častiach sveta nachádzal v jednej zo svojich najťažších kríz, v mnohých oblastiach dokonca priam pred svojím vyhasnutím. Platí to zvlášť pre Európu, ale aj Latinskú Ameriku a v slabšej podobe pre Afriku, kde prebieha veľký exodus do tzv. slobodných cirkví. Predovšetkým v Európe a Severnej Amerike sa mnohí katolíci – a to bolo asi to najhoršie na situácii pred rokom 2013 – na základe početných škandálov (pedofília, nepotizmus atď.), ale aj z dôvodu mnohostranne pocitovanej narastajúcej duševnej a spirituálnej obmedzenosti – začali hanbiť, že sú príslušníkmi svojej cirkvi. In: K. Appel / J. H. Deibl (vyd.), *Barmherzigkeit und zärtliche Liebe / Das theologische Programm von Papst Franziskus*, Einleitung, Freiburg im Br. 2016, 12.*

² *Koľkokrát sme však v cirkvi namiesto tohto oslobodzujúceho posolstva spásy prinášali seba samých, svoje „recepty“ a svoje „etikety“! Koľkokrát sme len namiesto osvojených Pánových slov pašovali svoje idey! Koľkokrát len ľudia vnímajú skôr ťarchu našich inštitúcií než prítomnosť Ježišovho priateľstva! Potom sa stávame neziskovou, neštátnou organizáciou a nie spoločenstvom spasených, ktorí okúsili Pánovu radosť. In: <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=28422>*

konferencií (nielen vatikánskej Kongregácie pre náuku viery) a biskupské synody pripravuje tak, že žiada ľudí, aby na danú tému vyslovili svoj názor (a nemusia to byť len katolíci).

Novosť Františkovo prístupu sa jasne ukázala na exhortácii *Amoris laetitia* z roku 2016 (AL). Dokumentu predchádzali dve synody, jedna mimoriadna, druhá riadna. Samotným synodám predchádzal výskum verejnej mienky, pýtanie sa ľudí na ich názor. Téma synody a následnej exhortácie sa týkala sexuality, partnerských vzťahov, manželstiev a rodín, ako aj prístupu k ľuďom, ktorí sa nedokážu zaradiť do tradičných kategórií muža a ženy. Všetko horúcich tém, ktoré sa od istého času stali väčším jablkom sváru než vieroučné dogmy či existencia Boha.

Dokument AL je len jedným z textov, ktoré zvyrazňujú evanjeliový (ak chceme aj koncilový) obrat v katolíckej cirkvi. Kritici pápeža Františka vo vnútri cirkvi útočia naňho kvôli niektorým pasážam tohto dokumentu, ktoré uplatňujú Ježišov evanjeliový postoj voči ľuďom, ktorým sa nevydaril život a stanovujú podmienky, za ktorých títo ľudia môžu byť integrovaní do sviatosťného spoločenstva cirkvi. Napriek tomu, že v dokumente nejde o subjektívny prístup pápeža, ale o odsúhlasený konsenzus cirkvi, je pápež napádaný za postoj, ktorý vychádza z evanjelia a v duchu pravej cirkevnej tradície odmieta nadradenosť teórie nad Ježišovými konaním.

Pápež František o tomto svojom postoji písal už v dokumente *Evangelii gaudium*. Dané pasáže vtedy jeho kritici akoby prehliadli, zobudili sa až v spojení evanjeliového konania s praktickou aplikáciou na život ľudí, ktorí žijú v novom, cirkvou nepožehnanom manželstve. Dá sa povedať, že týmto kritikom vlastne nevádi pozícia pápeža Františka, vadí im Ježišova pozícia, ktorá priznáva subjektívnu spravodlivosť pokornému mýtnikovi napriek jeho objektívnej hriechnosti. Kritikom neprekáža len AL, vadia im mnohé ďalšie pápežove postoje (možnosť zmeny podmienok na kňazstvo, úctivý prístup k iným formám domácností ako je klasická rodina, postoj k migrantom, iným náboženstvám, kritika neľudskej neoliberalnej ekonomiky a pod.).

Nové cirkevné učenie?

V debate či skôr hádke o tom, či AL prináša nové učenie, teda či mení učenie alebo „len“ obnovuje tradíciu a teológiu cirkvi, nevidím veľký význam. Poznáme Ježišove slová: *Preto každý zákonník, keď sa stane žiakom nebeského kráľovstva, podobá sa hlave rodiny, ktorá vynáša zo svojej pokladne veci nové i staré* (Mt 13,52)³. Z hľadiska toho, čo nazývame dejiny zjavenia, sa nám, samozrejme, zjavujú nové veci. Pre kresťanstvo je najdôležitejšou „novou vecou“ poznanie, že Boh k nám nehovorí predovšetkým cez Mojžiša a Eliáša, ale cez Ježiša (Mt 17,5). Z ľudského hľadiska ide o novinku, z Božieho pohľadu môže ísť o to, čo nazývame Božím odvekým plánom, v ktorom sa *zákon nemá zrušiť, ale splniť* (Mt 5,17).⁴

Walter Kasper v úvode svojej knihy o posolstve dokumentu AL, v ktorej reaguje na útoky tradicionalistov, že pápež František zmenil učenie cirkvi o nerozlučiteľnosti manželstva, jednoznačne píše: *AL nepodáva žiadne nové učenie, ale na pôde evanjelia predstavuje tvorivé obnovenie tradície a úplne zodpovedá obnovenému pohľadu II. vatikánskeho koncilu (II. VK) o manželstve a rodine, ako aj obom predchádzajúcim pontifikátom a súčasne to učenie obozretne ďalej rozvíja*.⁵ Hoci pozornosť médií i mnohých ľudí zvnútra cirkvi sa sústredila na postoj cirkvi k tzv. iregulárnym situáciám, Kasper zdôrazňuje, že text AL chce predovšetkým

³ Preklad citátu podľa: *Sv. písmo s komentármi a margináliami Jeruzalemskej Biblie*, Dobrá kniha Trnava 2012.

⁴ Komentár *Jeruzalemskej Biblie* v pozn. k Mt 5,17 uvádza: *Ježiš neprišiel zničiť Zákon, ani ho vyhlásiť za nedotknuteľný, ale svojím učením a správaním mu dať novú a konečnú formu, kde sa konečne naplno uskutočňuje to, k čomu Zákon smeroval*.

⁵ W. Kasper, *Die Botschaft von Amoris Laetitia*, Freiburg im Br. 2018, 8.

ukázať, ako a kedy sa vydarí radostný život z lásky v manželstve a rodine. V otázke, ako pristupovať k ľuďom, ktorí žijú v novom manželstve, ktoré nepožehнала cirkev, František zaiste prináša nový prístup, ten však podľa Kaspera vôbec neprotirečí predchádzajúcim vyjadreniam najvyšších cirkevných autorít, ale ich hlbšie domýšľa a rozvíja.⁶

Walter Kasper sa vo svojom texte viackrát vracia k námietkam voči údajne novému učeniu či dokonca novej cirkvi. Autori týchto námietok odmietajú Františka a tiež II. VK a tvrdia, že sa tu vytvára akási nová cirkev a že sa formuluje nové učenie v rozpore so starým učením cirkvi. Nie nové, ale obnovené, hovorí Kasper. Zároveň pripomína, že dialóg sa musí viesť v dnešnej cirkvi nielen medzi rôznymi pozíciami a názormi (tzv. synchronný dialóg), ale aj medzi tradičnými pozíciami a novými nápadmi či objavmi (diachrónny dialóg). Doslovne píše: *V Duchu Sv. nemôže byť pokrok v zjavení, ale určite v pochopení pravdy, ktorá sa zjavila raz navždy.*⁷ V poznámke vysvetľuje, že táto pravda tradície však nie je iba obsah, niečo ako mŕtva minca, ktorá sa len posúva z ruky do ruky, ale proces vedený Duchom Sv., v ktorom tradovaný obsah zostáva pre nás platný, ale súčasne ho aktívne spracúvame a prijímame: *Tradícia nie je stojaca voda, ...ale vždy čerstvo prýštiaci prameň.*⁸ Tento obraz sa zjavne netýka len nejakých predmetov, ktoré by sme umývali vodou z tohto prameňa, ale samotného Božieho konania v cirkvi. Poznanie a viera, že Boh stále koná vo svojej cirkvi, sa nemení. V tomto zmysle nie je žiadne nové učenie. Heréza je skôr na strane tých, ktorí chcú Bohu zakázať, aby jeho Sv. Duch vzbudzoval v nás nové otázky a ponúkal aj vždy možné nové odpovede.

AL mení pohľad na človeka, na manželstvo a ľudské vzťahy, keď odmieta vidieť tieto záležitosti všeobecne a nedejinne (mimo priestoru a času), ale snaží sa vidieť konkrétneho človeka v jeho čase a priestore. Podobne ako evanjelium nie je predovšetkým kniha, text, ale živé oslovovanie nás Bohom v Kristovi, aj zákon Boží sa nedá jednoducho previesť do presných vykonateľných pravidiel, ale je skôr akýmsi vnútorným kompasom.⁹

Ak sa pýtame na novosť v učení cirkvi o manželstve podľa AL, je to novosť, s ktorou prišiel už II. VK, keď namiesto charakterizovania manželstva ako zmluvy v právnom zmysle (*contractus*) hovorí o manželstve ako zmluve v zmysle osobného vzťahu, keď je manželstvo zakomponované do zmluvy medzi Bohom a človekom (*foedus*).¹⁰ Novosť nájdeme aj v pozitívnom pohľade na ľudskú sexualitu, ktorý prekonáva v časti cirkevnej tradície zakorenený pesimizmus.

AL prichádza s pozitívnym pohľadom i na pojem nerozlučiteľnosti, ktorý sa dlho chápal priveľmi právnický a primálo ako Boží dar. Nerozlučiteľnosť nie je obmedzujúca reťaz alebo zväzujúci povraz, ale neprestávajúca Božia vernosť, v ktorej Boh garantuje naše vzťahy, ak ich žijeme s dôverou v neho. Čiastočne nový je prístup AL aj k otázke plodnosti či regulácie počatia, keď odmieta kazuistické usmernenia a dôraz dáva na zodpovedné rozhodnutie podľa svedomia manželov.

Pri pohľade na pastoráciu cirkvi je dôležité, že AL vidí rodinu ako domácu cirkev, čím sa nemyslí len najužší rodinný okruh, ale skôr prvokresťanská cirkev, ktorá sa schádzala v domoch a ku ktorej patrilo širšie príbuzenstvo i priatelia. Niečo ako rodinné „krúžky“,

⁶ Kasper jednoznačne odmieta, žeby sa v Al nachádzali vety, ktoré pápežovi podsúvajú jeho odporcovia ako heretické. Kritika Františka sa pritom týka vlastne len jednej kapitoly a jednej poznámky pod čiarou (čl. 305, pozn. 351). In: W. Kasper, *Die Botschaft von Amoris Laetitia* (zvlášť pozn. 3), 10-13.

⁷ W. Kasper, *Die Botschaft von Amoris Laetitia*, 26.

⁸ Tamže, 28.

⁹ Tamže, 32.

¹⁰ Tamže, 45.

spoločenstvá skrytej cirkvi, ktoré sme poznali počas komunistického režimu, alebo tzv. bázové cirkevné obce, známe najmä z prostredia Latinskej Ameriky.

Nová metodika

Obe synody, ktoré sa konali na tému rodiny v roku 2014 a 2015, predchádzal a sprevádzal nový metodický prístup. Pápež František zaviedol do tvorby cirkevného učenia faktor počúvania Božieho ľudu, čosi ako výskum verejnej mienky. V cirkvi to nemá slúžiť súboju jednotlivých názorových a mocenských skupín, ale tomu, aby výroky učiteľského úradu cirkvi boli naozaj výsledkom spoločného počúvania Boha, pričom jednotliví veriaci, ich skúsenosti a poznanie, majú mať svoje dôležité miesto.

Prípravné skupiny zodpovedné za synodu spracovali do podkladov názory Božieho ľudu, organizovali sa viaceré porady teológov. S varovným vyhlásením si dovolila prísť ešte pred synodou aj jedna skupina cirkevných predstaviteľov, ktorí sa ozvali, aby sa nemenilo cirkevné učenie o manželstve. Novosť metodického prístupu bolo možné zažiť počas oboch synod, keď sa priebežne informovala verejnosť o diskusiách a rokovaniach a zverejnili sa výsledky hlasovania synodálnych biskupov. Pápež František vyzýval k parhesii, teda otvorenej odvážnej diskusii, názory účastníkov bral vážne a následne ich preniesol do textu exhortácie AL.

W. Kasper pripomína: *Apoštolský list pápeža po vypočutí veriacich a episkopátu je podľa katolíckeho chápania – tak deklaruje I. i II. vatikánsky koncil – záväzné vyjadrenie riadneho učiteľského úradu cirkvi.*¹¹ Treba dodať, že o to je podivnejšie, ak niektorí členovia episkopátu si dovoľujú dnes v súvislosti s textom AL varovať pápeža pred herézou, keď v tomto prípade celému textu predchádzalo vzájomné pokorné počúvanie, spoločné modlitby a otvorené rozhovory, aby sa dosiahol konsenzus vo viere. Kto dnes kritizuje Františka za AL, kritizuje celý episkopát a vlastnú mienku vyvyšuje nad všetkých ostatných.

Iste, v cirkvi môže mať jednotlivec pravdu oproti mnohým ostatným – napokon, preto cirkev nepokladá jednoducho za pravdu to, na čom sa dohodne väčšina. Preto sa v minulosti nepresadil v cirkvi tzv. konciliarizmus (teória o nadradenosti koncilu nad pápežom), ale na druhej strane platí, že ani pápež či biskup nemôže konať svojvoľne bez vypočutia Božieho hlasu, ktorý prijal Boží ľud. Má tu platiť princíp vzájomnej vyváženej. Cirkev sa dostáva do krízy, ak jednotliví veriaci odmietajú skúmať svoje poznanie pomocou bratov a sestier vo viere, pričom osobitnú nápomocnú pozíciu pri rozlišovaní duchov má charizma služobného kňazstva. Toto odcudzenie však často v dejinách spôsobili práve nositelia posvätného úradu, ak ignorovali hlas Boží, ktorý sa prejavil na členoch cirkvi bez úradu a upierali im dar vlastnej charizmy.

O to je dôležitejšie podporovať princíp synodality, ktorý dnes zdôrazňuje pápež František, aby cirkev nebola stádom bez pastiera, ale ani pastierstvom bez stáda, a prekonalo sa pohoršenie dvojakeho ľudu, kde jedni učia a nepočúvajú a druhí len počúvajú, ale nevydávajú svedectvo. Zvlášť v niektorých miestnych cirkvách to nebude ľahké, ak sú v nich pastiermi biskupi, ktorí si neosvojili zásadu synodality, na poslednej synode o mládeži hlasovali proti prijatiu článku o tomto princípe a vo svojich diecézach budú synodalitu obchádzať a zapierať.¹²

¹¹ Tamže, 22.

12 Článok 121 – *Synodálna forma cirkvi* spolu s článkom o sexualite mali najviac proti-hlasov, hoci tieto články tiež boli odhlasované dvojtretinovou väčšinou. Za schválenie čl. 121 bolo 191 synodálnych delegátov a 51 proti. V texte sa píše o *dôležitosti synodálnej formy cirkvi pri ohlasovaní a odovzdávaní viery*, synodalitu označuje za

Pápež František: *Chcel by som povedať, že prvé ovocie tohto synodálneho zhromaždenia by malo byť práve v príklade metódy, ktorú sme sa usilovali sledovať už od prípravnej fázy: synodálny štýl, ktorého hlavným cieľom nie je len vyhotovenie dokumentu, hoci je aj vzácny a užitočný. Viac ako dokument je totiž dôležité, aby sa šíril spôsob, ako byť a pracovať pospolu, mladí a starí, v počúvaní sa a v rozlišovaní, aby sa dospelo k pastoračným rozhodnutiam, zodpovedajúcim skutočnosti.*¹³

Novosť v aplikácii cirkevného učenia

František jasne hovorí, že Učiteľský úrad cirkvi nemusí vždy o všetkom rozhodnúť a podávať úplne jasné pravidlá. To by viedlo len do ďalšej kazuistiky. Dôležité sú princípy, nie rubriky. V procese duchovného rozlišovania treba princípy aplikovať na konkrétne situácie.¹⁴

V súvisi s inkriminovanou poznámkou pod čiarou v AL č. 351 sa pri jej vysvetlení W. Kasper opiera aj o Tridentský koncil a Tomáša Aquinského. Nie až František a predtým kardinál Martini povedali, že eucharistia nie je odmena za dobrý život, ale liek (protilátka) pre veriaceho človeka. Ako upozorňuje Kasper, bolo to už učenie „konzervatívneho“ Tridentského koncilu¹⁵ a klasika teológie Tomáša Aquinského, ktorý z prijatia eucharistie nevyklučoval toho, kto nemal vedomie, že sa nachádza v ťažkom hriechu a nebol na ňom závislý. Aj pre Tomáša bola teda dôležitá subjektívna situácia svedomia, nie iba objektívna norma.¹⁶

Z týchto zásad katolíckej tradície samozrejme nevyplýva, že každý kedykoľvek (teda vo vedomom stave ťažkého hriechu) má odobrenie cirkvi prijímať eucharistiu. Aj preto sa po vydaní dokumentu AL očakávalo, že jednotlivé biskupské konferencie ponúknu primerané pastoračné návody pre kňazov a veriacich. Niektoré tak urobili pomerne rýchlo, známy je list argentínskych biskupov z 5. 9. 2016, ktorý František neskôr dal uverejniť ako úradne platný výklad AL. Napriek tomu sa podnes ozývajú spochybňujúce hlasy, že nejde o riadne učenie UÚC. V týchto prípadoch ide o vážne zanedbanie pastoračnej úlohy cirkvi, čo vedie napokon k tomu, že veriaci prestanú očakávať usmernenia od svojich duchovných pastierov a tí úzkostlivejší sú vydaní napospas zlým pastierom, čo zneužívajú svoje postavenie na znásilňovanie svedomia.¹⁷

Z postojov a textov pápeža Františka je úplne zrejmé, že odmieta, aby sa zo všeobecne platných princíпов odvodzovali konzekvencie, ktoré by platili pre všetky možné prípady. Toto označovať za situačnú morálku je čírou zlomyseľnosťou, lebo situačná morálka nepozná platné princípy. *Čnosť sa nachádza v strede medzi laxizmom a rigorizmom*, pripomína Kasper učenie Tomáš Aquinského¹⁸ a vysvetľuje, že AL možno porozumieť len vtedy, ak si uvedomíme, že jej text odmieta všeobecnú antropológiu a smeruje ku konkrétnej antropológii, ktorá vníma človeka v jeho konkrétnych vonkajších i vnútorných okolnostiach a uznáva jeho vlastnú hodnotu.¹⁹

konštitutívnu dimenziu cirkvi. Záverečný dokument *Documento finale del Sinodo dei Vescovi* (27.10.2018): <http://www.synod2018.va/content/synod2018/it/fede-discernimento-vocazione/documento-finale-e-votazioni-del-documento-finale-del-sinodo-dei.html>

¹³ Pápež František, Anjel Pána 28. 10. 2018, in: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20181029022>

¹⁴ W. Kasper, *Die Botschaft von Amoris Laetitia*, 80.

¹⁵ Denzinger (DH) č. 1638: *...táto sviatosť ako liek, ktorým máme byť oslobodzovaní od každodennej viny a ochránení pred smrteľnými hriechmi.*

¹⁶ W. Kasper, *Die Botschaft von Amoris Laetitia*, 81.

¹⁷ O zneužívaní svedomia a moci písal pápež František v *Liste Božiemu ľudu, putujúcemu v Chile* zo dňa 31. 5. 2018.

¹⁸ Tamže, 85.

¹⁹ Tamže, 85.

Záver

V závere svojej obrany dokumentu AL a pápeža Františka W. Kasper vysvetľuje, že cirkev nemení svoje učenie, ale mení sa perspektíva alebo paradigma tohto učenia. Nerušia sa morálne zákony, ale snažíme sa ich vidieť a žiť v ich pôvodnom horizonte, ktorý v cirkevnej tradícii vytyčuje predovšetkým Biblia a teológia Tomáša Aquinského. V tomto prístupe sa zohľadňuje konkrétna situácia a konkrétna životná cesta jednotlivého človeka, ktorý má byť sprevádzaný radou a pomocou cirkvi na svojej ceste. Od cirkvi a jej pracovníkov v pastoračii sa požaduje, aby opustili pohodlné opakovanie všeobecných poučiek a vydali sa na namáhavú cestu duchovného sprevádzania a rozlišovania.

*Duchovní pastieri a manželia musia nanovo oceniť charizmu duchovného rozlišovania, nanovo ju poznávať, do nej sa zaučať a v modlitbe si ju vyprosovať. To je tá vlastná, do budúcnosti smerujúca výzva, pred ktorou nás stavia Amoris laetitia,*²⁰ končí svoje vysvetlenie tohto dokumentu teológ a kardinál Walter Kasper.

²⁰ Tamže, 92.